

स्थानीय तहको कृषि विकासका लागि स्थानीय
सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको व्यवस्था

फलफुल तथा तरकारी मूल्य शृङ्खला विकास आयोजना
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय

फोन: +९७७ १ ५०१०२०६

www.np.undp.org/content/nepal/en/home/projects/vcdp/

स्थानीय तहको कृषि विकासका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको व्यवस्था^१

क. भूमिका:

नेपाल एउटा कृषि प्रधान देश, जहाँका ६५% जनताको मूल जीवन-आधार कृषि हो र हाल कूल गार्हस्थ उत्पादनको करिब २८% हिस्सा कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । जनसंख्याको ठूलो हिस्सालाई रोजगारी दिन सक्ने, अन्य व्यवसाय (उद्योग, कल कारखाना, व्यापार, पर्यटन आदि) मा भन्दा न्यून लगानीमा व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने, तुलनात्मक लाभका राम्रो अवसर भएको आदि कारणले गर्दा देशको समग्र विकासका लागि कृषि क्षेत्रले अहम् भूमिका खेल्न सक्दछ । त्यसैले हालको अवस्थामा हाम्रो देशको समग्र विकासका लागि कृषि विकास पहिलो आवश्यकता हुनु पर्दछ अर्थात् **कृषि नै समग्र ग्रामीण विकासको मेरुदण्ड** हुनु पर्दछ ।

अर्कोतर्फ, देशमा बढ्दो जनसंख्या र तिनका बढ्दा चाहना तथा आवश्यकताहरू परिपूर्ति गर्ने काम नै राज्यलाई चुनौतीपूर्ण बनिरहेको अवस्थामा जलवायुमा आएको तीव्र परिवर्तनले कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धिमा ठूला चुनौतीहरू थपिदिएको छ र कृषिकर्म अझ बढी कष्टकर बन्दै गएको छ । हाम्रा हिमालहरूमा हिउँ पर्न कम भएको छ । कतिपय अवस्थामा हिमाली क्षेत्रमा जाडो याममा भन्दा चैत, बैशाखतिर हिउँ पर्नाले हिउँ छिटो पग्लने गरेको छ । यसले गर्दा उच्च पहाडी एवं हिमाली क्षेत्रमा जमिनको सतह भित्र पानी रिचार्ज हुने क्रम घटेको छ, हिमतालहरूको संख्या घटेको छ र आकार साँघुरिदै गएको छ । पहिले नसुक्ने साना तालतलैया, खोला तथा पानीका मुहानहरू वर्षायाम बाहेक अन्य याममा सुक्न थालेका छन् । नदीनालाहरूमा हिउँदमा पानीको मात्रा घट्दो छ । त्यसले गर्दा भूमिगत पानीको तह घट्दो छ र कतिपय ठाउँमा पूरै सुक्ने क्रम बढिरहेको छ । पुष-माघ जुनबेला निकै जाडो हुनुपर्ने हो, त्यसबेलाका कतिपय दिनहरू कम जाडो र चैत-बैशाखका कतिपय बेला कम गर्मी हुँदैछ । अतिवृष्टि, अनावृष्टि र लामो खडेरीका समस्याहरू बढ्दै छन् । यी आदि नकारात्मक असरहरू दिन-परदिन थपिँदै छन् । यसरी जलवायु परिवर्तन र त्यसले कृषि उत्पादनमा पार्ने नकारात्मक असर द्रुत गतिमा बढिरहेको छ । मुख्यतः कुनै बेला लामो सुकखा खडेरी वा अति वृष्टि (मुसलधारे वर्षा) त कुनै बेला ज्यादै चीसो क्षणहरू (वेमौसमको तुसारो वा हिमपात) त कुनै बेला ज्यादै तातो-गर्मी जस्ता समस्याहरू अस्वभाविक रूपमा बढिरहेका छन् । जस्तै गर्दा बालीनाली तथा पशुवस्तु उत्पादनमा अनेकौं थरि व्यवधान खडा भएका छन्, कृषिकर्म दिनपरदिन जटिल बन्दै छ भने किसानहरूको जीवनयापन बढी कष्टकर बन्दै गएको छ । साथै, देशको बढ्दो जनसंख्या र तिनको बढ्दो चाहनाका कारण (पोषण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना थपिएर पनि) वर्तमानको कृषि वस्तुहरूको उत्पादन तथा उत्पादकत्व कायम राखेर नपुग्ने र कृषि उपजमा विविधिकरण गर्दै उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने पर्ने आवश्यकता छ

^१ फलफुल तथा तरकारी मूल्य शृङ्खला विकास आयोजनाद्वारा संकलन/तयार गरिएको

। यी सबै कुराहरूले गर्दा हाम्रो जस्तो कृषि प्रधान देशमा कृषि विकास अनि खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको सवाललाई गम्भीरताकासाथ लिएर कृषि विकासलाई ग्रामीण विकासको मुख्य आधारका रूपमा लिन जरुरी भएको हो ।

यी आदि सवालहरूलाई आत्मसात गर्दै राज्यको पुनःसंरचनापछि **स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४** मार्फत कृषि विकासको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई सुम्पिएको छ र सो ऐनको ठीक ठीक कार्यान्वयन गर्दै अघि बढ्न सकेमा पालिकाहरूको कृषि विकास कार्यक्रमले सार्थकता पाउन सक्ने देखिन्छ । त्यसकारण यस आलेखमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूको कृषि विकासका लागि **स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४** ले गरेको व्यवस्थालाई जस्ताको तस्तै प्रस्तुत गरिएको छ, जस्मा **परिच्छेद-३ को दफा ११ र १२, र परिच्छेद-६ को दफा २४** का कृषिसंग सम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएका छन् र सो अनुसार पालिकाहरूले गर्नु पर्ने मुख्य कार्यहरू व्यवस्थित एवं प्रभावकारी बनाउन यसले टेवा पुर्याउनेछ भन्ने आशा गरिएको छ ।

ख. गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूको कृषि विकास सम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकारः **स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ – परिच्छेद-३**

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार

११. गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको अधिकारः

- (१) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको एकल अधिकार संविधानको अनुसूची - ८ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) को सर्वमान्यतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

ख. सहकारी संस्था

- (१) सहकारी संस्था सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्डको निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन,
- (२) सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको भौगोलिक क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने सहकारी संस्थाको दर्ता, अनुमति, खारेजी र विघटन,
- (३) सहकारी वचत तथा ऋण परिचालन सम्बन्धी स्थानीय मापदण्ड निर्धारण र नियमन,
- (४) सहकारी सम्बन्धी राष्ट्रिय, केन्द्रीय, विषयगत, प्रादेशिक र स्थानीय सङ्घ संस्थासँग समन्वय र सहकार्य,
- (५) सहकारी सम्बन्धी स्थानीय तथ्याङ्क व्यवस्थापन र अध्ययन अनुसन्धान,
- (६) स्थानीय सहकारी संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि,
- (७) स्थानीय सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन, परिचालन र विकास।

घ) स्थानीय कर, सेवा शुल्क तथा दस्तुर

जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, भूमिकर (मालपोत संकलन)

च) स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन

छ) स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना

ज) स्थानीय बजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता

- (१) स्थानीय व्यापार, वस्तुको माग, आपूर्ति तथा अनुगमन, उपभोक्ता अधिकार तथा हित सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, कार्यान्वयन र अनुगमन,
- (२) बजार तथा हाट बजार व्यवस्थापन,
- (३) स्थानीय वस्तुहरूको उत्पादन, आपूर्ति तथा निकासी प्रक्षेपण, मूल्य निर्धारण र अनुगमन,
- (४) स्थानीय व्यापार र वाणिज्य सम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण,
- (५) स्थानीय वस्तु र सेवा व्यापारको मूल्य तथा गुणस्तरको अनुगमन र नियमन,
- (६) स्थानीयस्तरका व्यापारीक फर्मको दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी, अनुगमन र नियमन,
- (७) स्थानीय व्यापारको तथ्याङ्क प्रणाली र अध्ययन अनुसन्धान,
- (८) निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य,
- (९) स्थानीय व्यापार प्रवर्द्धन, सहजिकरण र नियमन,
- (१०) स्थानीय बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण, प्रवर्द्धन र अभिलेखाङ्कन,
- (११) उपभोक्ता सचेतना अभिवृद्धि, लक्षित उपभोक्ताको लगत व्यवस्थापन र स्थानीय वस्तु तथा सेवाको गणुस्तर परीक्षण,
- (१२) वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा तथा त्यसको कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन,
- (१३) स्थानीय स्तरमा वातावरणीय जोखीम न्यूनीकरण
- (१४) स्थानीय स्तरमा जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने किसिमका उपभोग्य वस्तुको बेचबिखन र उपभोग तथा वातावरणीय प्रदुषण र हानीकारक पदार्थहरूको नियन्त्रण, अनुगमन तथा नियमन,
- (१६) स्थानीयस्तरमा न्यून कार्बनमूखी तथा वातावरणमैत्री विकास अवलम्बन,
- (१७) स्थानीयस्तरमा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन,
- (१८) स्थानीयस्तरमा वातावरण संरक्षण क्षेत्र निर्धारण र व्यवस्थापन,

(१९) स्थानीय बजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता सम्बन्धी अन्य कार्य।

ट. स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक र सिँचाइ

- १) स्थानीय, ग्रामीण तथा कृषि सडक र सिँचाइ सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तथा सो सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन,
- २) स्थानीय कृषि सडक, झोलुङ्गे पुल, पुलेसा, सिँचाइ र तटबन्धन सम्बन्धी गुरुयोजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन, मर्मत, सम्भार र नियमन,
- ३) स्थानीय स्तरमा सिँचाइ प्रणालीको निर्माण, सञ्चालन, रेखदेख, मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति, अनुगमन र नियमन,
- ५) स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक सम्बन्धी अन्य कार्य।

ड. स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन

ढ. जग्गा धनी दर्ता प्रमाणपुर्जा वितरण

ण. कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य, सहकारी

- (१) कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन र पशु स्वास्थ्य सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन,
- (२) कृषि तथा पशुपन्छि बजार सूचना, बजार तथा हाटबजारको पूर्वाधार निर्माण, साना सिँचाइ निर्माण, तालिम, प्रविधि प्रसार, प्राविधिक टेवा, कृषि सामग्री आपूर्ति र कृषक क्षमता विकास कार्यक्रमको सञ्चालन, अनुगमन र नियमन,
- (३) कृषि तथा पशुपन्छिजन्य प्राकृतिक प्रकोप तथा महामारी रोगको नियन्त्रण,
- (४) पशुपन्छि चिकित्सा सेवाको व्यवस्थापन,
- (५) कृषि वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन,
- (६) पशुनश्ल सुधार पध्दतिको विकास र व्यवस्थापन,
- (७) उच्च मूल्ययुक्त कृषिजन्य वस्तुको प्रवर्द्धन, विकास तथा बजारीकरण,
- (८) स्थानीय चरन तथा खर्क विकास र व्यवस्थापन,
- (९) पशुआहारको गणुस्तर नियमन,
- (१०) स्थानीयस्तरमा पशुपन्छि सम्बन्धी तथ्याङ्कको व्यवस्थापन र सूचना प्रणाली,
- (११) पशुबधशाला र शीत भण्डारणको व्यवस्थापन र नियमन,
- (१२) पशुपन्छि सम्बन्धी बीमा र कर्जा सहजीकरण,
- (१३) पशुपालन तथा पशु स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्य कार्य।

द. कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण

- (१) कृषि प्रसार सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन,
- (२) कृषि प्रसार तथा जनशक्तिको प्रक्षेपण, व्यवस्थापन र परिचालन,
- (३) कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि, प्राविधिक सेवा, टेवा, सीप विकास र सशक्तीकरण,
- (४) कृषि बीउविजन, नश्ल, मलखाद र रसायन तथा औषधीहरूको आपूर्ति, उपयोग र नियमन,
- (५) कृषक समूह, कृषि सहकारी र कृषि सम्बन्धी स्थानीय सङ्घ संस्थाहरूको समन्वय, व्यवस्थापन र नियमन,
- (६) स्थानीय स्तरमा कृषि सम्बन्धी प्रविधिको संरक्षण र हस्तान्तरण,
- (७) कृषि सम्बन्धी सूचनाको प्रचारप्रसार,
- (८) स्थानीय स्तरका स्रोत केन्द्रहरूको विकास र व्यवस्थापन,
- (९) प्राङ्गारिक खेती तथा मलको प्रवर्द्धन र प्रचार प्रसार,
- (१०) कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण सम्बन्धी अन्य कार्य।

प. जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण

- (१) जलाधार, ... सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजनाको कार्यान्वयन र नियमन,
- (२) पानी मुहानको संरक्षण,
- (३) सामुदायिक भू-संरक्षण र सो मा आधारित आय आर्जन कार्यक्रम,
- (४) भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनजन्य सामुदायिक अनुकूलन,

(३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले सङ्घ तथा प्रदेशसँगको सहकार्यमा प्रयोग गर्ने साझा अधिकार संविधानको अनुसूची-९ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ।

(४) उपदफा (३) को सर्वसामान्यतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी देहायको विषयमा सङ्घ तथा प्रदेश कानूनको अधीनमा रही गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

ग. विद्युत, खानेपानी तथा सिँचाइ जस्ता सेवाहरू

- (३) स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिँचाइ प्रणालीको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार, सेवा शुल्क निर्धारण र सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्थापन।

च. सामाजिक सुरक्षा र गरीबी निवारण

- (१) सामाजिक सुरक्षा तथा गरीबी निवारण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, नियमन र अध्ययन अनुसन्धान,
- (२) लक्षित समूह सम्बन्धी स्थानीय योजना, कार्यक्रम, स्रोत परिचालन र व्यवस्थापन,
- (३) सामाजिक सुरक्षाको कार्यान्वयनको लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सङ्घ संस्थासँग सम्पर्क, समन्वय र सहकार्य,

- (४) सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी स्थानीय तथ्याङ्क र सूचना व्यवस्थापन,
- (५) गरिब घरपरिवार पहिचान सम्बन्धी स्थानीय सर्वेक्षण, सूचना व्यवस्थापन र नियमन,
- (६) स्थानीय सामाजिक सुरक्षा योजना र व्यवस्थापन।

झ. सुकुम्बासी व्यवस्थापन

- (१) सुकुम्बासीको पहिचान र अभिलेख व्यवस्थापन,
- (२) सुकुम्बासी सम्बन्धी जिविकोपार्जन र बसोबास व्यवस्थापन।

(५) उपदफा (१) र (३) मा उल्लेखित अधिकारका अतिरिक्त गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

क. भूमि व्यवस्थापन

- (१) सङ्घीय तथा प्रदेश कानूनको अधीनमा रही स्थानीयस्तरको भू उपयोग नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन,
- (२) सङ्घीय तथा प्रदेशको मापदण्डको अधीनमा रही व्यवस्थित बस्ती विकासका कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन, एकीकृत वस्ती विकासका लागि जग्गाको एकीकरण तथा जग्गा विकास र व्यवस्थापन,
- (३) स्थानीयस्तरमा अव्यवस्थित बसोबास व्यवस्थापन।

ग. वडातहबाट कृषि विकास कार्यक्रमः

पालिका तहका साथै वडा तहबाट गर्नु पर्ने कृषि विकासका कार्यहरूलाई पनि ऐनले समेट्ने प्रयास गरेको छ, जुन निम्न अनुसार छः

१२. वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- (१) वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तोक्दा कम्तीमा देहाय बमोजिम हुने गरी तोक्नु पर्नेछ :-

क. वडाभित्रका योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन

- (१) सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रणाली अनुसार बस्ती वा टोलस्तरबाट योजना तर्जुमा प्रक्रिया अवलम्बन गरी बस्ती तथा टोलस्तरीय योजनाको माग सङ्कलन, प्राथमिकीकरण तथा छनौट गर्ने,

(२) टोल विकास संस्थाको गठन र परिचालन तथा वडाभित्र सञ्चालन हुने योजनाहरूका लागि उपभोक्ता समितिको गठन तथा सोको अनुगमन गर्ने,

(३) वडाभित्रका योजना तथा भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण, मर्मत सम्भार, रेखदेख तथा व्यवस्थापन गर्ने,

ख. तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा संरक्षण

ग. विकास कार्य

(६) पोषण कार्यक्रमको सञ्चालन तथा समन्वय गर्ने,

(१०) वडास्तरीय सामुदायिक धाराको प्रबन्ध, कुवा, इनार तथा पोखरीको निर्माण, संरक्षण र गुणस्तर नियमन गर्ने,

(१२) कृषि तथा फलफुल नर्सरीको स्थापना, समन्वय र प्रवर्द्धन तथा वडास्तरीय अगुवा कृषक तालिमको अभिमुखीकरण गर्ने,

(१३) कृषि बीउ विजन, मल तथा औषधीको माग सङ्कलन गर्ने,

(१४) कृषिमा लाग्ने रोगहरूको विवरण सङ्कलन गर्ने,

(१५) पशुपन्छि विकास तथा छाडा चौपायाको व्यवस्थापन,

(१६) वडाभित्रको चरन क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने,

(३७) वडाभित्रको सामुदायिक वन, वनजन्य सम्पदा र जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने,

(३८) वडा, टोल, बस्तीस्तरमा हरियाली क्षेत्र बिस्तार गर्ने, गराउने,

(३९) वडालाई वातावरण मैत्री बनाउने,

(४०) प्राङ्गारिक कृषि ..... जस्ता प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्ने, गराउने,

(४१) वडाभित्र घरबास पर्यटन (होम स्टे) कार्यक्रम प्रवर्द्धन गर्ने।

घ. नियमन कार्य:

(३) खाद्यान्न, माछा, मासु, तरकारी, फलफुल, पेय पदार्थ तथा उपभोग्य सामग्रीको गुणस्तर र मूल्यसूची अनुगमन गरी उपभोक्ता हित संरक्षण गर्ने,

(४) वडाभरका उद्योग धन्दा र व्यवसायको प्रवर्द्धन गरी लगत राख्ने,

(५) हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने, गराउने ।

घ. योजना तर्जुमा:

योजनावध्द विकास र व्यवस्थित सेवा प्रवाहका लागि वडातह हुदै पालिकाको दीर्घकालीन नीति, रणनीति तथा आवधीक योजना बनाई अघि बढ्नु पर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले गरेको व्यवस्था निम्न अनुसार छः

परिच्छेद-६ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनः

२४. योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने :

- (१) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गीक तथा सामाजिक समावेशिकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ।
- (३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले उपदफा (१) बमोजिमको योजना बनाउँदा देहायका विषयलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ :-
  - (क) आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने,
  - (ख) उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने,
  - (ग) जनताको जीवनस्तर, आमदानी र रोजगार बढ्ने,
  - (घ) स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता बढ्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने,
  - (ङ) स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने,
  - (च) महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने,
  - (छ) लैङ्गीक समानता र सामाजिक समावेशिकरण अभिवृद्धि हुने,
  - (ज) दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न सघाउ पुर्याउने ।

ड. उपसंहारः

छोटकरीमा भन्नु पर्दा गाउँ तथा नगरपालिकाहरूले कृषि विकासका लागि निम्न मुख्य कामहरू गर्नु पर्ने भएको छः

- बीउ, बेर्ना तथा नश्ल सुधार (सांढे, रांगो, बोका), मौरी घर, च्याउ बीउ आदिका लागि श्रोतकेन्द्र व्यवस्थापन,
- मल बीउ आपूर्ति व्यवस्थापनको लागि एग्रोभेट स्थापना तथा प्रवर्द्धन,

- प्रविधि प्रमाणीकरण तथा अवलम्बन प्रवर्द्धन (उन्नत खेती तथा पशुपंक्षी पालनको लागि प्राविधिक सरसल्लाह तथा सेवा टेवा),
- कृषि विकासका लागि पूर्वाधार विकास (जस्तै सिँचाइ, कृषि सडक, हाट बजार, संकलन केन्द्र, प्रशोधन तथा भण्डारण घर, सञ्चार आदि),
- कृषि सामग्री (उन्नत बीउ विजन, नश्ल, मलखाद, विषादी, औषधी, कृषि औजार उपकरण, मेसिनरी आदि) को व्यवस्थापन,
- प्राविधिक तथा प्रयोगशाला सेवा टेवा । प्राविधिक सेवा टेवा अन्तर्गत कृषक समूह तथा सहकारीहरूको आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम निर्माणमा समेत सहयोग गर्नु पर्ने,
- खाद्यवस्तुहरूको गुणस्तर नियन्त्रण तथा नियमनकारी कार्य,
- कृषि विकासमा संलग्न जनशक्ति, किसान, कृषक समूह, सहकारी आदिको क्षमता विकास तथा पुनर्ताजकीकरण,

यस हिसाबले हेर्दा कृषि विकासका लागि गाउँ पालिका तथा नगरपालिकाहरूको भूमिका ज्यादै महत्वपूर्ण छ । जुन कुरा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले निर्देशित गरेको कुरा माथि उल्लेख गरिसकियो । उपरोक्त क्रियाकलापहरू ठीकसंग सञ्चालन गरी कृषि विकासमा अशांतीत रूपान्तरण गर्दै किसानहरूको जीवनस्तरमा सुधार गर्न, देशलाई मुख्य कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनाउन र तुलनात्मक लाभका बाली (मुख्यतः तरकारी तथा फलफुल बालीहरू) तथा वस्तुहरूको निर्यात प्रवर्द्धन गराई देशको आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नका लागि पालिकाहरूमा आवश्यक जनशक्ति र सो जनशक्तिको प्रभावकारीता तथा कार्यक्षमता बढाउने उपायकासाथ अघि बढ्न जरूरी छ ।

सम्पर्क:

फलफुल तथा तरकारी मूल्य शृङ्खला विकास आयोजना

कृषि विभाग, हरिहरभवन

फोन: +९७७ १ ५०१०२०६

www.np.undp.org/content/nepal/en/home/projects/vcdp/

